

הדלקה מנר לנר, כב ע"א – כג ע"א

- א. איתמר, רב אמר: אין מדליקין מנר לנר, ושמואל אמר: מדליקין. ... אמר אב"י: כל מיילי דמר עביד כרב, לבר מהני תלת דעביד כשמואל: מדליקין מנר לנר ...
- ב. יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב אדא בר אהבה, ויתיב וקאמר: טעמא דרב – משום ביזוי מצוה. אמר לחו: לא תציתו ליה, טעמיה דרב – משום דקא מכחיש מצוה. מאי בינייהו? – איכא בינייהו: דקא מדליק משרגא לשרגא. מאן דאמר משום ביזוי מצוה – משרגא לשרגא מדליק, מאן דאמר משום אכחושי מצוה משרגא לשרגא נמי אסור. ...
- ג. מתיב רב שישת: +ויקרא כ"ד+ מחוץ לפרוכת העדת יערך, וכי לאורה הוא צריך וחלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו; אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב: זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים. והא חכא, כיון דקביעי נרות לא סגי דלא משקיל ואדלוקי, קשיא בין למאן דאמר משום בזוי מצוה, ובין למאן דאמר משום אכחושי מצוה! תרגמא רב פפא בפתילות ארוכות. סוף סוף, למאן דאמר משום אכחושי מצוה קשיא! – קשיא.
- ד. מאי הוי עלה? אמר רב הונא בריה דרב יהושע: חזינא אי הדלקה עושה מצוה – מדליקין מנר לנר, ואי הנחה עושה מצוה – אין מדליקין מנר לנר.
- ...
- ה. שמע מינה: הדלקה עושה מצוה, שמע מינה.

תוספות

מאי הוי עלה – תימה מאי קמיבעיא ליה ומאי קאמר נמי חזינא אי הדלקה כו' הא לכאורה משמע דהלכה כשמואל דהא רבה עבד כוותיה וא"כ קינסא נמי שרי דהא ע"כ בקינסא פליגי ובביזוי מצוה דהא מאן דמפרש טעמא דרב משום אכחושי מצוה איתותב

וצ"ל דאינו תופס דברי רבה עיקר ומבעיא ליה אי הנחה עושה מצוה ואסור לרב מנר לנר משום ביזוי מצוה כמו בקינסא או הדלקה עושה מצוה ושרי כמו במנורה דלא חיישינן לאכחושי מצוה ומסיק דהדלקה עושה מצוה ושרי

א"נ מצאתי בשם ריב"ם דמיבעיא ליה אליבא דשמואל דהילכתא כוותיה אי שרי בקינסא אי לאו ומיבעיא ליה אי קי"ל כמו שאמר למעלה דלמ"ד משום בזוי מצוה שרי להדליק מנר לנר לרב ואם כן בקינסא פליגי ושרי שמואל בקינסא או דילמא לא קי"ל הכי ומנר לנר נמי איכא ביזוי מצוה ואסור רב (פי') דהנחה עושה מצוה ולא דמי למנורה ודוקא מנר לנר שרי שמואל אבל בקינסא אפילו שמואל מודה דאסור ומסיק חזינא דאיבעיא לן ואפשיט דהדלקה עושה מצוה ומדליק לרב מנר לנר כמו במנורה ולשמואל אפילו בקינסא שרי.

תוספות התקשה בשאלת הגמרא (סעיף ד) מאי הוי עלה. לכאורה מסעיף א עולה שהלכה כשמואל, וכיוון שמסעיף ג עולה שכו"ע מודים שלא חיישין לאכחוש, וממילא נחלקו בחיישין לבזוי, עלה בידינו שלהלכה מותר אפילו בקינסא. כדי להבהיר את קושיית התוספות נתאר המשתנים בסוגיא [הערכים החמורים מימין]:

המשתנים הבלתי תלויים

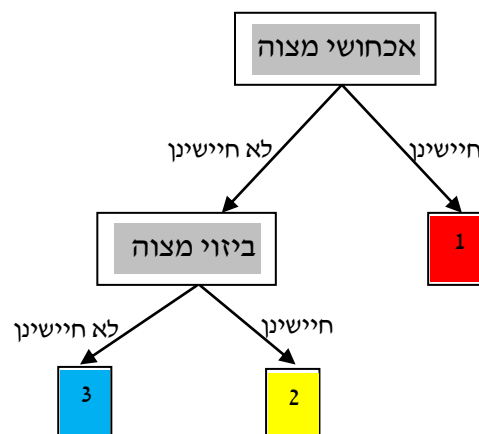
אכחוש מצוה [חיישין / לא חיישין]
בזוי מצוה [חיישין / לא חיישין]

המשתנה התלוי

הדין:

1. אסור אפילו ללא קינסא
2. מותר רק ללא קינסא
3. מותר אפילו בקינסא

התמונה המתקבלת מסעיפים א-ג היא כדלהלן:



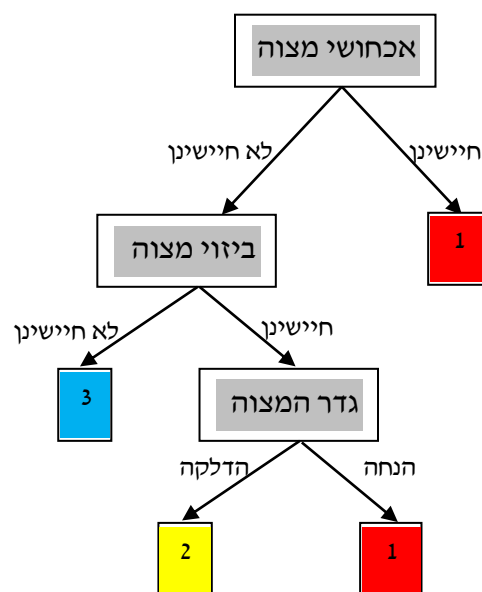
מהלך הסוגיא

מסעיף ג עולה שלכו"ע לא חיישין לאכחוש מצוה (דאל"כ כיצד הדליקו את נרות המנורה מהנר המערבי), ומכאן שבהתפצלות העליונה בחרנו באפשרות השמאלית, ומכאן שמחלוקת רב ושמואל היא בדין בזוי מצוה (המחלוקת מקבילה להתפצלות התחתונה): לרב חיישין (והדין הוא 2) ולשמואל לא חיישין (והדין הוא 3). כיוון שבסעיף א הכריע רבה כשמואל – הרי שההלכה היא כאפשרות השמאלית ביותר – דין 3.

נחזור לקושיית התוספות – מדוע מקשה הגמרא בסעיף ד מאי הוי עלה, וכיצד משתלב המשתנה הנוסף, אם הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה, בתרשים המתואר. שני תירוצים מציע התוספות.

שיטה ראשונה בתוספות

התירוץ הראשון מכיל שני רכיבים. הראשון, תוספות מערער על הכרעתו של רבה בסעיף א. הסוגיא בסעיף ד לא קבלה את הכרעתו של רבה, ופסקה כרב. לכאורה לפי זה ההלכה צריכה להיות כדין 2, שהרי בסעיף ג פשטנו שנחלקו בבזוי מצוה, אלא שכאן צריכים אנו לרכיב השני בתירוץ. תוספות כאן מערערים על הנחת הסוגיא בסעיף ב, שאם חוששים רק לבזוי מצוה מותר להדליק ישירות מנר לנר. הנחה זו תלויה בשאלה אם הדלקה עושה מצוה או הנחה, שכן אם הנחה עושה מצוה יש משום בזוי אפילו ללא קינסא, שהרי עצם ההדלקה אינה מעשה מצוה (בניגוד למנורה). התרשים אם כן יראה כעת כך:



לפי תירוץ זה רב הסוגיא מסתפקת בשיטת רב במקביל להתפצלות התחתונה: האם כאפשרות הימנית תחתונה ואז אסור אפילו ללא קינסא או כשמאלית ומותר ללא קינסא. כיוון שמסעיף ה עולה שהדלקה עושה מצוה עולה הרי שהלכה כדין 2. בתירוץ זה לא התייחס תוספות לשיטת שמואל, ומכאן שההנחה היא כדלעיל, ששמואל עדיין סובר כדין 3, ואם כן מסתפקת הגמרא אם רב חולק עליו קיצונית (1) או לא (2). הסברא העומדת מאחרי הנחה זו היא, שכיוון שנחלקו רב ושמואל אי חיישינן לבזוי מצוה או לא, ושמואל לא חושש, הרי שאין כל סיבה לאסור הדלקה, ואין כל נפק"מ לשיטה זו אם הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה. ומכאן מובן מדוע הוכרח תוספות בתירוץ זה להניח שהגמרא חזרה בה מההכרעה כשמואל, והסתפקה בהדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה רק לשיטת רב.

שיטה שניה בתוספות (ריב"ם)

כאן תוספות רוצה בכל זאת לקיים את הכרעתו של רבה כשמואל, ולומר שספק הגמרא הוא גם אליבא דשמואל. כיצד? כשם שהתירוץ הקודם הציע הבנה מחודשת בשיטת רב, כך התירוץ הזה משליך את אותו חידוש על שיטת שמואל. נסביר.

ההנחה בסעיף ב היתה שאם רב אוסר משום בזוי מצוה הוא אוסר רק בקינסא, וממילא שמואל שחולק עליו לא חושש כלל לבזוי מצוה ומתיר אפילו בקינסא. בתירוץ הקודם ערערנו על הנחה זו בשיטת רב, והעלינו אפשרות שאפילו אם רב אוסר משום בזוי מצוה הוא יכול לאסור גם בהדלקה ישירה כיוון שגם כאן יש בזוי מצוה לפי השיטה שהנחה עושה מצוה. לפי אפשרות זו שרב קיצוני לחומרא ופוסק כדן 1, ניתן לומר ששמואל לא חולק על רב בשורש הדין, אלא שגם הוא מודה דחיישינן לבזוי מצוה, רק שהוא סובר שללא קינסא מותר [נוצריך להוסיף כאן שלכאורה טעמו של שמואל יהיה שהדלקה עושה מצוה, דהיינו שלפי אפשרות זו רב ושמואל יחלקו אם הנחה או הדלקה עושה מצוה].

עלה בידינו שאותו ספק שתיארנו קודם בשיטת רב משפיע על שיטת שמואל: אם רב סובר כמ"ד הדלקה עושה מצוה ואוסר רק בקינסא מוכרחים לומר ששמואל מתיר אפילו בקינסא; אם רב סובר שהנחה עושה מצוה ואוסר אפילו ללא קינסא, יכול להיות ששמואל מודה דחיישינן לבזוי מצוה, אלא שהוא סובר שהדלקה עושה מצוה ולכן מותר ללא קינסא.

לפי כל זה צריך לומר, שספק הגמרא בסעיף ד הוא כיצד סובר רב, רק שממילא נובע מכך כיצד סובר שמואל, ואם כן הכרעת הגמרא בסעיף ה שהדלקה עושה מצוה היא הכרעה בשיטת רב, שמותר להדליק ללא קינסא, וממילא ששמואל חולק עליו ומתיר אפילו בקינסא, ומכאן שחזרנו לתמונת המצב שהיתה בסעיף ג, ולמסקנת ההלכה שהציע תוספות כבר בתחילת הדבור.

